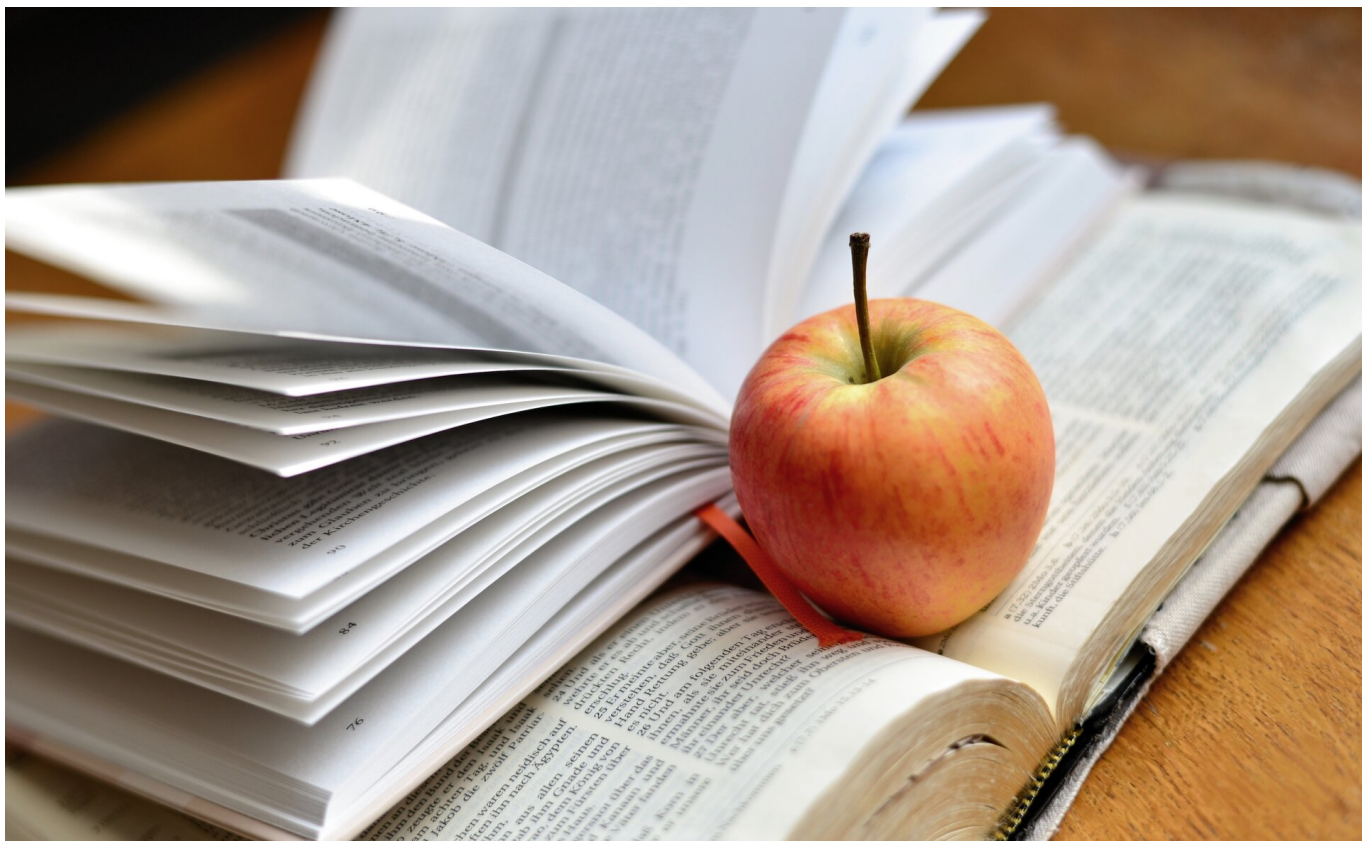

Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej - wypracowanie

- Wprowadzenie
- Pojęcia, wydarzenia, postacie
- Materiały źródłowe
- Wypracowanie
- Dla nauczyciela

Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej - wypracowanie

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Niniejszy materiał pozwoli ci przygotować się do pracy pisemnej na temat zmian ustrojowych i społecznych w republice rzymskiej na podstawie czterech źródeł historycznych. W pierwszej części materiału przypominamy najważniejsze pojęcia, wydarzenia i postaci, w drugiej prezentujemy źródła, by w ostatniej poprowadzić cię krok po kroku do gotowego wypracowania.

Twoje cele

- Dokonasz selekcji i hierarchizacji informacji pozyskanych ze źródeł historycznych.
- Przeanalizujesz teksty źródłowe i stworzysz spójną narrację historyczną dotyczącą zmian ustrojowych i społecznych w republice rzymskiej - zarówno w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym.
- Rozwiniesz umiejętność budowania argumentacji, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego.

Pojęcia, wydarzenia, postacie

Oto najważniejsze informacje – opisy wydarzeń, daty i postaci – które pozwolą napisać pracę pisemną o zmianach ustrojowych i społecznych w republice rzymskiej.

Pojęcia

cenzor

(łac. *censor*, od łac. *censeo* – oceniać, szacować) w starożytnym Rzymie jeden z dwóch urzędników, do którego obowiązków należał np. nadzór nad finansami państwa, ale także opracowywanie listy obywateli (cenzus)

ekwici

warstwa uprzywilejowana prawnie, rekrutująca się spośród kupców, finansistów, poborców podatkowych i armatorów; jej genezę tłumaczono przynależnością do jeźdźców (łac. *equites* – rycerze, jeźdźcy; od łac. *equus* – koń) w armii rzymskiej

konsul

(łac. *consulere* – radzić) w starożytnym Rzymie w okresie republiki najwyższy urząd, sprawowany kolegialnie przez dwóch urzędników wybieranych na roczną kadencję; konsul był odpowiedzialny za politykę zagraniczną i dowodzenie armią

kwestor

(łac. *quaestor*) urzędnik odpowiedzialny za pomoc konsulom w administrowaniu finansami państwa; pierwotnie zarządzający skarbem państwa, kasą armii, rozdziałem łupów, finansami w prowincjach; z początku było ich dwóch, od 421 r. p.n.e. – czterech, w czasach Sulli – 20, a za rządów Cezara nawet 40

plebejusze

(z łac. *plebes* – lud, *plebeius* – prostacki) niższa warstwa społeczeństwa rzymskiego w czasach monarchii i republiki; najprawdopodobniej wywodziła się z ludności podbitej, z czasem zrównana w prawach politycznych z patrycjuszami

patrycjusze

(łac. *patres* - ojcowie) uprzywilejowana, wyższa warstwa społeczna, która pojawiła się w okresie królestwa i republiki w starożytnym Rzymie; posiadali pełne prawa polityczne i wyłączność obejmowania urzędów. W ich rękach znajdowała się większość ziem. Wywodzili się z zamożnych rodzin.

pretor

(łac. *praetor*) drugi najwyższy po konsulu urzędnik republikańskiego Rzymu; w czasie nieobecności konsulów pretor (od 241 r. p.n.e. wybierano dwóch) przejmował najwyższą władzę w mieście, mogąc zwoływać posiedzenia senatu; zasadniczym jednak zadaniem pretorów było sądownictwo

trybun ludowy

(łac. *tribunus plebis*) urząd w republice rzymskiej utworzony w 494 r. p.n.e., którego podstawowym zadaniem była ochrona interesów obywateli, a zwłaszcza plebejuszy, wobec niekorzystnych decyzji konsula i samowoli urzędników; miał prawo zawetować decyzje innych urzędników czy uchwały senatu

Prawo XII tablic

pierwsza kodyfikacja prawa rzymskiego dokonana w latach 451-449 p.n.e.

I triumwirat

tajne, nieformalne porozumienie zawarte pomiędzy Gajuszem Juliuszem Cezarem, Gnejuszem Pompeuszem i Markiem Krassusem w 60 r. p.n.e.

II triumwirat

porozumienie zawarte w 43 r. p.n.e. pomiędzy Oktawianem, Markiem Antoniuszem i Markiem Lepidusem; powołane w celu uporządkowania sytuacji w Rzymie po śmierci Gajusza Juliusza Cezara i ukarania jego zabójców;

popularzy

(od łac. *populus* - lud) stronnictwo polityczne w starożytnym Rzymie, powstałe w drugiej połowie II w. p.n.e.; którego celem było przede wszystkim wzmocnienie uboższej części społeczeństwa rzymskiego m.in. poprzez nadanie ziemi publicznej oraz wprowadzenie sprzedaży taniego zboża dla obywateli

optymacy

(od łac. *optimus* - najlepszy) konserwatywne stronnictwo polityczne w starożytnym Rzymie, powstałe w drugiej połowie II w. p.n.e., dążące do pozostawienia władzy w rękach senatu i arystokratycznej elity rzymskiej

Wydarzenia

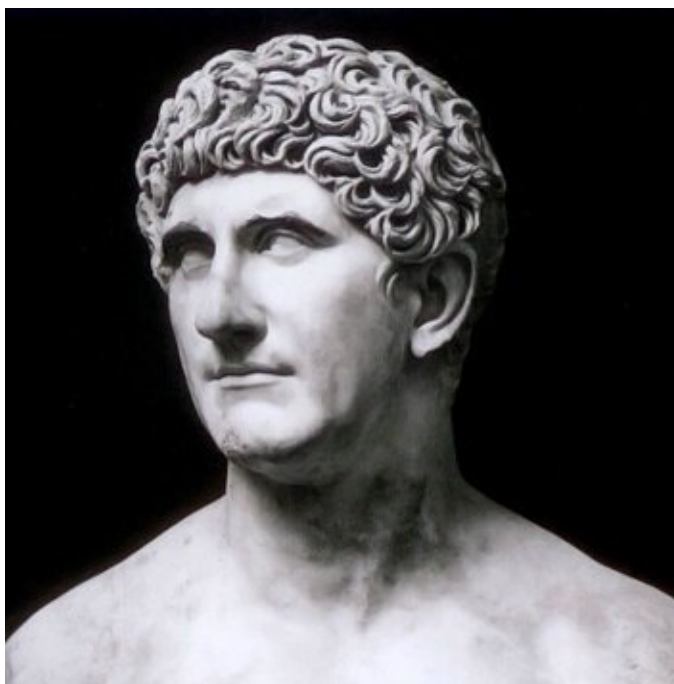
Postacie

domena publiczna, Wikimedia Commons

Gaius Octavius Thurinus, po adopcji Gaius Iulius Caesar Octavianus (63 r. p.n.e.- 14 r. n.e.)
– członek II triumwiratu, pierwszy cesarz rzymski, panował od 27 r. p.n.e. Po śmierci zaliczony został w poczet bogów jako „Divus Augustus”.

2

lic. edukacyjna, Archiwum Ilustracji WN PWN SA

Marek Antoniusz (83-30 r. p.n.e.) – wódz i polityk rzymski, stronnik Cezara, członek II triumwiratu.

3

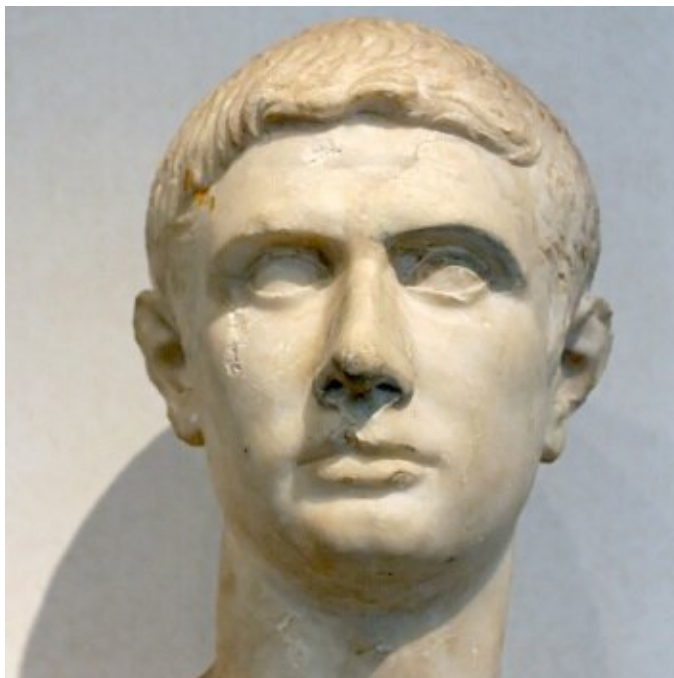

lic. CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

Marek Emiliusz Lepidus (89-12 r. p.n.e.) – polityk patrycjuszowski końca republiki

rzymskiej. Edyl kurulny w 53 r. p.n.e.; interrex w 52 r. p.n.e.; pretor w 49 r. p.n.e. Członek II triumwiratu.

4

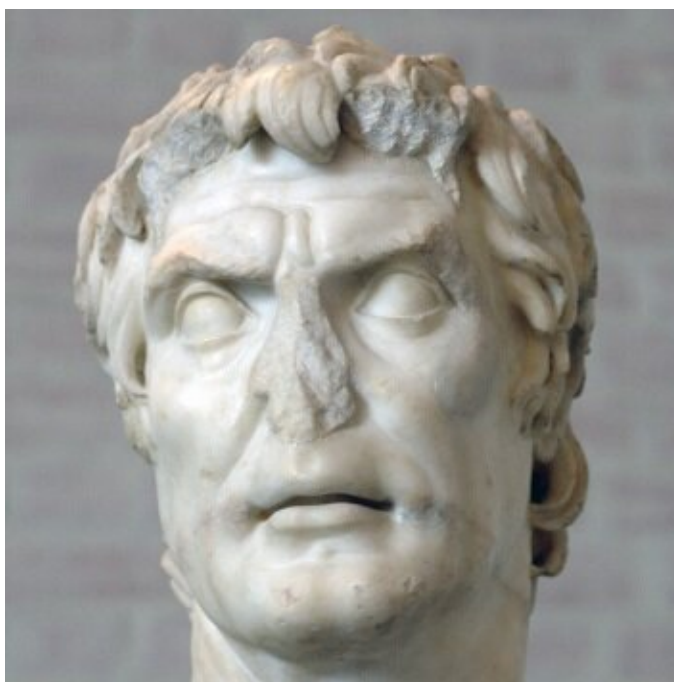
domena publiczna, Wikimedia Commons

Marek Juniusz Brutus (85-42 r. p.n.e.) – polityk, dowódca wojskowy, mówca i pisarz rzymski. Był zwolennikiem republiki, jeden z głównych zabójców Cezara.

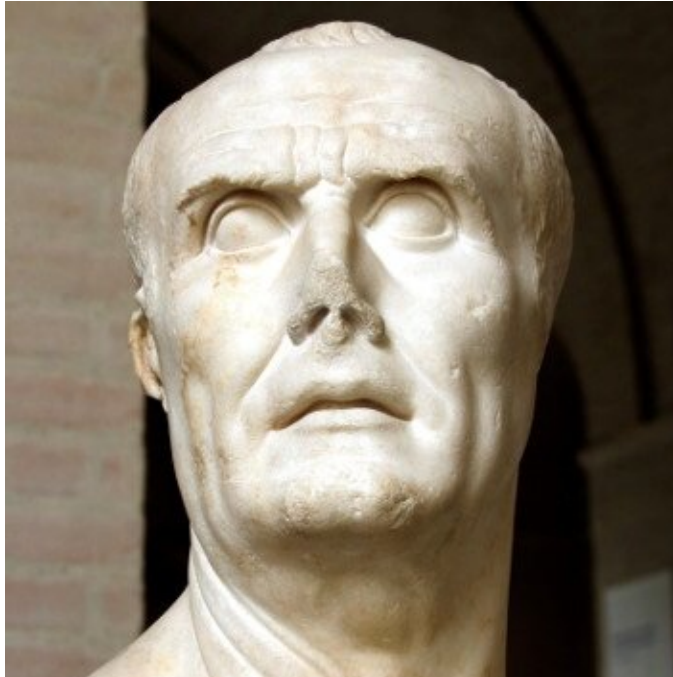
lic. edukacyjna, dostępny na historyarch.com

Gaius Cassius Longinus (85-42 r. p.n.e.) – rzymski wódz, jeden z zabójców Cezara, walczył przeciw II triumwiratowi. Jeden z ostatnich obrońców republiki.

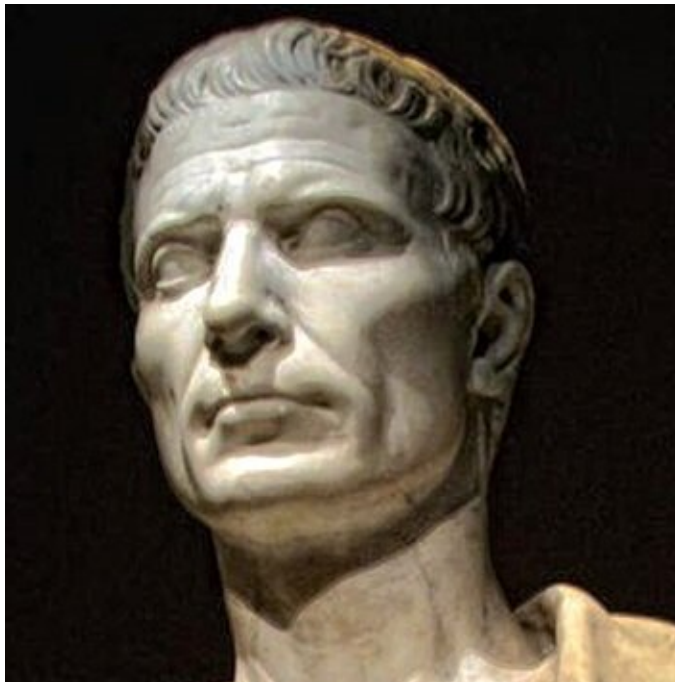
domena publiczna, Wikimedia Commons

Lucjusz Korneliusz Sulla (138-78 r. p.n.e.) – rzymski polityk, dowódca, dyktator.

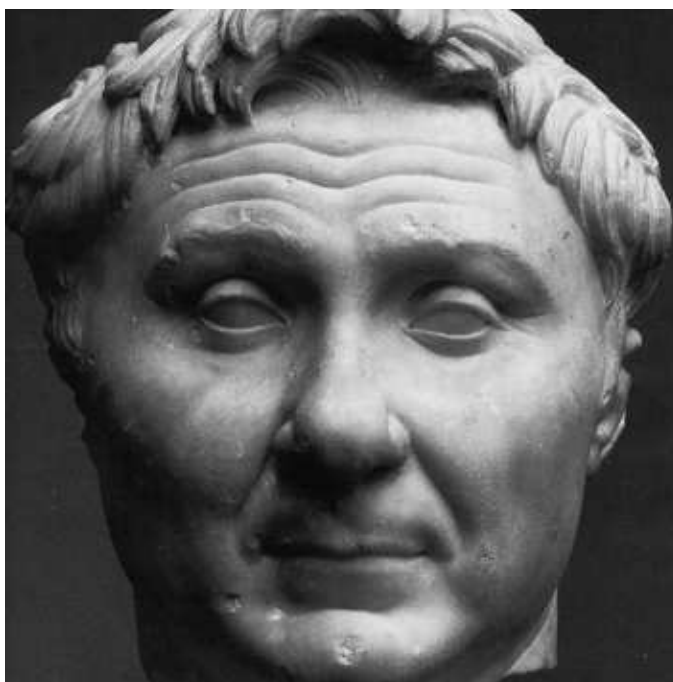
lic. CC BY-SA 4.0, José Luiz Bernardes Ribeiro, Wikimedia Commons

Gajusz Mariusz (157-86 r. p.n.e.) – polityk rzymski okresu republikańskiego. Jeden z przywódców popularów. Wielokrotny konsul, dowódca wojskowy i reformator armii.

lic. CC BY-SA 3.0, Anwar2, Wikimedia Commons

Gajusz Juliusz Cezar (100-44 r. p.n.e.) – rzymski polityk, wódz, dyktator i pisarz. Jeden z członków stronnictwa popularów. Członek I triumwiratu.

lic. edukacyjna, dostępny na imperiumromanum.edu.pl

Gnejusz Pompejusz Wielki (106-48 r. p.n.e.) –
rzymski polityk i dowódca wojskowy, jeden
z twórców I triumwiratu.

Materiały źródłowe

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższymi materiałami źródłowymi. Stwórz notatkę, w której zawrzesz najważniejsze wnioski, jakie można wysnuć w kontekście tematu zajęć („Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej”).

Notatka

Polecenie 2

Uzupełnij swoje wnioski o istotne twoim zdaniem propozycje zgłaszane przez koleżanki i kolegów, po czym poszereguj je od najistotniejszych do najmniej ważnych.

Notatka

Materiały źródłowe

1

Świat rzymski podczas III wojny domowej.
Kolorami zaznaczono prowincje z okresu drugiego triumwiratu (42 r. p.n.e.) podporządkowane:

Oktawianowi (kolor bladuróżowy), Markowi Antoniuszowi (zielony), Markowi Lepidusowi (jasnobrązowy) oraz ziemie zajęte przez Sekstusa Pompejusza (fioletowy). Na jasnożółto zaznaczone są państwa klienckie, nad którymi Rzym sprawował protektorat.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. CC BY-SA 3.0.

Źródło A: Rzym w czasie III wojny domowej (lata 44-39 p.n.e.)

2

Źródło B: Appian z Aleksandrii, Historia rzymska, ks. XIII, Wojny domowe, fragmenty

„1. U Rzymian dochodziło często do starć między ludem a senatem, czy to gdy szło o ustanowienie praw, czy o zniesienie długów, czy o podział ziemi, czy też i o wybory;[...] Kiedy wybuchła raz taka kłótnia, lud, uzbrojony [...] nie użył oręża, który miał w ręku, ale usunął się na górę, którą od tego czasu nazywano „Świątą”; nawet i [...] dla swej obrony powołał nowy urząd i nazwał go trybunatem*. Zadaniem jego było przede wszystkim powściągnięcie konsulów wybieranych spośród członków senatu, [...] od tego senat i lud podzielił się na dwa stronnictwa, [...]”

„2. [...] Tyberiusz Grakchus, trybun ludowy, zginął podczas rozruchów z powodu wniesionych przez niego projektów praw, [...] Po tej zbrodni nie ustawały już niepokoje, bo oba obozy za każdym razem otwarcie przeciwstawiały się sobie, sięgając często do sztyletów, i raz po raz ginął [...] to trybun, to pretor, to konsul lub też niejeden o którąś z tych godności zabiegający. [...] Zło jednak potęgowało się jeszcze, podnoszono otwarte bunty przeciwko państwu [...] a podejmowali je ludzie wygnani lub skazani, czy też współzawodniczący między sobą w zabiegach o jakiś urząd lub dowództwo wojskowe. [...]”

„3. [...] jeden z przywódców walczących partii, Korneliusz Sulla, w 50 lat mniej więcej po Grakchu, [...] ogłosił się jedynowładcą na czas nieograniczony; urzędników takich o władzy nieograniczonej, zwanych dyktatorami, powoływano dawniej na okres sześciu miesięcy w najgroźniejszych potrzebach [...]. Sulla, choć był formalnie wybrany, zdobywszy dożywotnią dyktaturę gwałtem i przymusem, przesycił się jednak że jedynowładztwem i pierwszy, jak mi się zdaje, odważył się z własnej woli złożyć swą władzę tyrańską [...].”

„4. Po Sulli jednak rozgorzały znów podobne walki, aż w końcu wystąpił Gajusz Cezar. [...] Ruszył na Pompejusza z Galii do swej ojczyzny, wtargnął do niej, [...] odniósł świetne zwycięstwo [...] Kiedy [...] uprzętnął najwybitniejszego przeciwnika, [...] nikt już nie ośmielił mu się w niczym przeciwstawić; [...] aż i tego zabili w senacie Brutus i Kasjusz [...] powodując się żalem za dawnym ustrojem, mimo że Cezar był wielkim przyjacielem ludu [...].”

„5. W następstwie wszczęły się znowu walki wewnętrzne, [...] państwo rzymskie jakby osobistą swoją własność podzielili między siebie trzech mężowie: Antoniusz, Lepidus i Cezar, który nosił poprzednio nazwisko Oktawiusz. Był on krewnym Cezara, a adoptowany przezeń w testamencie przezwał się w następstwie tego Cezarem. [...] wkrótce, jeszcze za życia, za boga był przez Rzymian uważany, jak nikt przed nim, i otrzymał od nich miano Augusta. Sam też narzucił się [...], na władcę swojej ojczyzny [...] Ponieważ jego panowanie było długoletnie, a przez to się utrzymało, [...] spadkobiercom ze swego rodu zostawił władzę, którą po nim w podobny sposób piastowali.”

Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, tłum. i oprac. L. Piotrowicz, Wrocław 2004.

* tzw. pierwsza secesja plebsu nastąpiła w 494 r. p.n.e.

Źródło C: Plutarch z Cheronei, Żywoty sławnych mężów --- Grakchowie, fragmenty

„Oto zaś historyczne tło [...] wystąpień Tyberiusza: Rzymianie, zdobywając w wojnach na swych sąsiadach ziemię, częściowo sprzedawali je, częściowo zamieniali na posiadłości państwowe. Te posiadłości państwowe oddawali w dzierżawę z obowiązkiem płacenia niewielkich podatków na rzecz skarbu publicznego. Z czasem jednak bogatsi zaczęli płacić większe stawki i w ten sposób wyzuli mało zamożnych chłopów z ich posiadłości. Wydano wtedy ustawę zabraniającą posiadania ziemi więcej niż pięćset jugerów. Ta ustawa zapobiegała na pewien czas chciwości bogaczy i niosła pomoc biedniejszym [...].

Niebawem jednak sąsiadujący z nimi bogacze zaczęli znów te dzierżawy państwowe przejmować w swoje ręce, zrazu pod imieniem osób trzecich, w końcu jednak już sami jawnie występowali jako ich właściciele. Wskutek tego biedni, wyrzuceni ze swych posiadłości, stracili przede wszystkim ochotę do służby wojskowej i przestawali zadawać sobie trud wychowywania potomstwa. [...]

Brat Tyberiusza, Gajusz Grakchus, opowiada w którymś ze swoich pism, że Tyberiusz jadąc pod Numancję przez Etrurię zwrócił uwagę na wyludnienie i opustoszenie tego kraju.

A widząc przy tym, że ludzie pracujący tam na roli i pasący trzody – to wszystko sprowadzeni na roboty obcokrajowcy i barbarzyńcy, już wtedy wpadł na myśl tych reform społecznych, które potem stały się przyczyną upadku ich obu. [...]

Sam zaś projekt ustawy [...] nie żądał on bowiem od ludzi odpowiedzialności za wykroczenia przeciw obowiązującym prawom, nie wymagał od nich kary pieniężnej obok zwrotu nieprawnie

zawłaszczonej i eksploatowanej ziemi.
Przeciwnie, nakazywał nawet, aby wszystkim
tego rodzaju uzurpatorom wypłacić ze skarbu
publicznego wartość nieprawnie nabytych
gruntów, które następnie mieli państwu zwrócić
celem przekazania ich obywatelom,
potrzebującym tej pomocy.

[...] Ale wtedy właśnie bogacze i właściciele
tych ziem wystąpili zarówno przeciw samej
ustawie, z powodu swej chciwości, jak i przeciw
wnioskodawcy – z powodu złości, jaką do niego
żywili, oraz nieustępliwej swej ambicji.”

Plutarch z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, t. III, przeł. T.
Sinko, Wrocław 1955, s. 404 i n.

4

Źródło: Berthold Werner, licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło D: Teatr w Pompejach (zbudowany w III
w. p.n.e.)

Wypracowanie

Przedstaw zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej.

W pracy wykorzystaj wiedzę własną oraz materiały źródłowe i informacje zawarte na poprzednich stronach.

Ćwiczenie 1

Sformułuj wstęp wypracowania uwzględniając następujące elementy:

- zakreszenie ram czasowych,
- ograniczenie się tylko do najważniejszych zmian ustrojowych oraz społecznych.

Ćwiczenie 2

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- utworzenie republiki,
- uprawnienia konsulów - odwołanie do źródła B.

Ćwiczenie 3

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- I secesja plebsu, powstanie organizacji plebejskiej i utworzenie urzędu trybuna ludowego,
- (źródło B) kompetencje trybunów ludowych.

Ćwiczenie 4

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- konflikt między plebejuszami a patrycjuszami (analiza źródła B),
- nowe urzędy,
- Prawo XII tablic.

Ćwiczenie 5

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

Nowe urzędy - cenzor, pretor, kwestor (odwołanie do źródła B).

Ćwiczenie 6

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- zacieranie się różnic między plebejuszami a patrycjuszami,
- powstanie klasy ekwitów.

Ćwiczenie 7

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

Zestawienie źródeł B i C – śmierć Grakcha w związku z reformą, narastająca przemoc.

Ćwiczenie 8

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- powstanie stronnictw optymatów i popularów,
- reforma armii i wojny domowe.

Ćwiczenie 9

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

Wojna ze sprzymierzeńcami i nadanie obywatelstwa Italikom.

Ćwiczenie 10

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

I wojna domowa i dyktatura Sulli.

Ćwiczenie 11

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- druga wojna domowa i dyktatura Cezara,
- śmierć Cezara i trzecia wojna domowa (źródła A i B).

Ćwiczenie 12

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

Dojście Augusta do władzy i koniec republiki (źródło A).

Ćwiczenie 13

Sformułuj rozwinięcie według poniższego planu:

- przemiany kulturowe - przyjmowanie wpływów greckich (źródło D),
- wpływ podbojów na zmiany kultury rzymskiej.

Ćwiczenie 14

Sformułuj zakończenie według poniższego planu:

Podsumowanie i wnioski.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej - wypracowanie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

III. Tworzenie narracji historycznej. Uczeń:

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy;

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

IV. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu. Uczeń:

- 1) charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne (w tym problem niewolnictwa) w państwie rzymskim doby republiki oraz cesarstwa, z uwzględnieniem roli Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- dokonuje selekcji i hierarchizacji informacji pozyskanych ze źródeł historycznych;
- analizuje teksty źródłowe i tworzy spójną narrację historyczną dotyczącą zmian ustrojowych i społecznych w republice rzymskiej – zarówno w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- rozwija umiejętność budowania argumentacji, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej - wypracowanie”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Pojęcia, wydarzenia, postacie” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat i cel lekcji. Podkreśla, że uczniowie będą pracować nad wypracowaniem opartym na materiałach źródłowych. Zapowiada, że przećwiczą pracę z materiałami źródłowymi i różnymi typami poleceń, a także kolejne kroki w pisaniu wypracowania.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. kto zapoznał się z udostępnionym e-materiałem. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej?

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią sekcji „Pojęcia, wydarzenia, postacie”. Każdy uczestnik zajęć, podczas cichego czytania, wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście.
2. Praca z multimedium („Materiały źródłowe”). Nauczyciel prosi wybranego ucznia o przeczytanie polecenia 1: „Zapoznaj się z poniższymi materiałami źródłowymi. Stwórz notatkę, w której zawrzesz najważniejsze wnioski, jakie można wysnuć w kontekście tematu zajęć („Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej”)”. Poleca uczniom, aby podzielili się na 4-osobowe grupy i opracowali w nich odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi.
3. Uczniowie wykonują samodzielnie wskazane przez nauczyciela ćwiczenia 1 i 2: opracowują wstęp wypracowania i zakreślają jego ramy czasowe, a następnie formułują rozwinięcie, opisując powstanie republiki, a także uprawnienia konsulów. Następnie wykonują kolejne, wskazane przez nauczyciela, ćwiczenia w różnych układach: samodzielnie, następnie w parach lub grupach, a na koniec wspólnie. Uczniowie omawiają poprawność wykonanych ćwiczeń, nauczyciel uzupełnia w razie konieczności informacje.
4. Wybrane osoby czytają przygotowane podczas lekcji wypracowania. Wspólnie z nauczycielem omawiają prace i je oceniają. Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi albo uczennicy (może być także ochotnik) podsumowanie lekcji „Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej”. Pyta, który element był dla uczniów trudny i dlaczego. Prosi jedną osobę o podsumowanie pracy.
2. Na zakończenie nauczyciel omawia przebieg zajęć, dokonuje oceny przedstawionej pracy (lub prac).

Praca domowa:

1. Zaproponuj alternatywną wersję wypracowania na temat „Zmiany ustrojowe i społeczne w republice rzymskiej - wypracowanie”.
2. Nauczyciel może rozdać przykładowe tematy wypracowań (z wcześniejszych sprawdzianów czy egzaminów) i poprosić o wykonanie ich w domu.

Materiały pomocnicze:

Wielka historia świata. Tom 3 – Świat okresu cywilizacji klasycznych (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Wydawnictwo Fogra 2005.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2011.

Wybór tekstów źródłowych do wskazanej epoki.

Wskazówki metodyczne:

Informacje z sekcji „Materiały źródłowe” mogą być wykorzystane w trakcie lekcji do pracy uczniów w parach lub samodzielnie. Cały materiał może być wykorzystany do realizacji zajęć metodą odwróconej klasy. W szkole następuje czytanie i ocena koleżeńskich opracowań uczniów.